

Рецензії

О.І. Амоша

Новітній поступ регіональної науки

Монографія «Регіональні суспільні системи»¹ продовжує цикл наукових публікацій Інституту регіональних досліджень НАН України з регіональної проблематики, започаткований академіком НАН України Мар'яном Івановичем Долішнім. Колективна монографія є потужним науковим доробком учнів його наукової школи – львівських вчених – регіоналістів та їх відповіддю на сучасні процеси, що відбуваються і в суспільстві, і в царині регіональної економічної науки.

Актуальність вивчення регіональних моделей життєдіяльності, які розглядаються авторами монографії як регіональні суспільні системи, зумовлена підвищенням уваги українського суспільства до регіональної проблематики, зміною засадничих положень методології мезосоціо-економічних досліджень та активізацією процесу формування нових форм територіальної організації різних видів соціальної та економічної діяльності.

Представлену монографію вирізняє комплексний характер дослідження, який дозволив охопити великий спектр проблем регіональної проблематики, новітність методологічних і методичних підходів та наукової термінології, що забезпечило достатньо високий рівень інновативності проведеного наукового дослідження і заклало фундамент для подальших наукових пошуків у цій сфері.

У першому розділі монографії всебічно та глибоко висвітлені теоретичні та методологічні основи дослідження регіональних суспільних систем (РСС). При висвітленні наукових основ регіоналістики в цій частині монографічного дослідження обґрунтовується актуальність переорієнтування регіонології на нову парадигму осмислення феноменів соціально-економічного розвитку регіонів, яка вибудовувалась на розумінні єдиної стратегії та цільового призначення регіонального розвитку й міжрегіональної взаємодії з позицій загальнонаціональних інтересів, визначальними серед яких є відродження та консолідація духовно-культурологічних, інтелектуально-менталітетних, громадянських, моральнісних ідеалів й історичних традицій українського народу в регіональних адміністративно-територіальних утвореннях з наданням їм спільного державотворчого національного вектора в процесах євроінтеграції України.

Цілком слушно в монографії наголошується, що формування та розвиток РСС має опиратися на наукову системологію, згідно з якою регіон розглядається як складна, відкрита і динамічна соціально-економічна система, що взаємодіє з національною і глобальною системами, розвиток якої щораз більше детермінують інноваційні процеси. Наукова системологія трактує

© О.І. Амоша, 2008.

¹ Регіональні суспільні системи / Відп. ред. Л.К. Семів / НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2007. – 496 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).

регіон з позицій сукупності та взаємодії природоресурсних, науково-технічних, культурних, політичних та інших елементів, у епіцентрі яких є людина з її знаннями, досвідом, розумом, волею.

Заслуговує на увагу подана у монографії характеристика еволюції поглядів на системно-територіальну організацію суспільства, яка включає опис пануючих на певних етапах розвитку регіональної науки концепцій територіальних систем. У теоретичному розділі монографії розкрито сутність РСС, яка враховує той факт, що територія може виступати лише природною передумовою для виникнення суспільної системи та критерієм виділення територіальних суспільних систем. Правильною є думка авторів, що за умов, коли системоутворюючим фактором формування РСС обрано діяльність, то територіальний чинник розглядається лише як проекція цієї діяльності на територію. Узагальнюючи, автори стверджують, що РСС являє собою цілісне утворення, просторові контури якого обмежені і територіальними, і діяльними ознаками. Цілісність РСС забезпечує просторова концентрація людських, економічних, технічних, соціальних, інформаційних та природних ресурсів, а цілями її (РСС) розвитку є реалізація спільних стратегічних інтересів населення та суб'єктів різних видів економічної діяльності.

Теоретичне підґрунтя дослідження РСС доповнене вивченням державної політики в сфері посилення внутрішньої інтегрованості РСС, здатної працювати в ринкових умовах. Вагомим доробком слід визнати розроблений новий концептуальний підхід до розуміння процесу міжрегіональної інтеграції, згідно з яким міжрегіональна інтеграція розглядається з точки зору просторової парадигми, що дозволило органічно поєднати просторові та організаційні форми міжрегіональної

інтеграції, на відміну від традиційного підходу, який розглядає їх як окремі феномени.

На сучасному етапі розвитку цивілізації щораз більшого значення у дослідженні РСС набуває інноваційна парадигма, яка визначає зміщення пріоритетів від ресурсно-природних до інноваційних переваг розвитку РСС (регіонів, національної та регіональної економіки). З огляду на це, у другому розділі монографії при висвітленні особливостей розвитку ресурсного потенціалу РСС в Україні автори приділили значну увагу особливостям формування і розвитку регіональних інноваційних та інформаційних систем.

Не можна не погодитись з думкою авторів монографії, що потужний потенціал РСС міститься в культурному розвитку, історичних традиціях господарських надбань. В умовах переважання технократичних поглядів з їх односторонністю особливого значення набуває залучення потенціалу культури і соціального капіталу до формування та розвитку РСС.

Важливим стратегічним пріоритетом державної регіональної політики на сучасному етапі є підвищення конкурентоспроможності регіонів. У третьому розділі книжки доводиться необхідність формування концепції конкурентоспроможного регіоналізму, яка дає відповідь на питання, які ж умови необхідно створити в регіоні для того, щоб підвищити його конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. А також те, наскільки дієвими є ринкові інституції в цьому процесі з урахуванням мобільності факторів виробництва як однієї з умов конкуренції між регіонами. Ґрунтовним є аналіз факторів конкурентоспроможності РСС на рівні областей України з використанням кластерного аналізу. Не обмежуючись лише теоретико-

методологічними дослідженнями основ конкурентоспроможності українських регіонів, автори розділу розробили регіональний регулятивний механізм підвищення конкурентоспроможності

У четвертому розділі монографії висвітлено особливості демовідтворювальних процесів в Україні та пріоритети стратегії демографічної політики, які спрямовані на забезпечення соціальної безпеки, зміцнення людського капіталу та реалізацію інноваційної моделі розвитку держави.

П'ятий розділ монографії присвячений дослідженню проблем формування регіональних соціальних систем (РСЦС) як інструмента територіального управління сучасними соціально-економічними явищами і процесами. В контексті виявлення наукових основ формування регіональних соціальних систем поглиблено понятійно-термінологічний апарат досліджень регіональної економіки та територіального управління соціальними явищами і процесами; розроблено методологічні та методичні засади аналізу функцій РСЦС; розкрито тенденції еволюції, трансформації регіональних соціально-трудова систем, відповідно до напрямів розвитку рушійних сил та інноваційної стратегії розвитку України, та розроблено класифікацію РСЦС

Вагомим науковим поступом і логічним продовженням дослідження, висвітленого у монографії, слід вважати наступний розділ – присвячений вивченню проблем якості життя населення як важливого індикатора розвитку РСЦС. Науково цінними є запропоновані авторами традиційні та інноваційні підходи до оцінки рівня життя і пропозиції щодо подолання бідності в Україні.

В умовах переходу України до постіндустріального розвитку, становлення якісно нового етапу

трансформаційних перетворень національної економіки, освіти і науки важливого значення набуває дослідження регіональних освітніх систем (РОС). Цій проблемі присвячено сьомий розділ колективної монографії. На основі з'ясування сучасних тенденцій розвитку РОС на різних ієрархічних рівнях запропоновано розглядати організаційно-економічний механізм функціонування РОС у розрізі її структурних елементів (дошкільна, середня, професійно-технічна, вища освіта). Актуальною є думка автора щодо необхідності врахування особливостей зв'язку РОС з регіональною освітньо-науковою системою (РОНС), регіональною соціально-трудова системою. Окрім цього, у розділі розвинуто положення щодо нової ролі сучасного університету, висвітлено особливості його функціонування в умовах економіки знань та концепції Європи знань, обґрунтовано необхідність створення регіональних університетських центрів як важливого організаційно-економічного механізму, який покликаний забезпечити диверсифікацію джерел фінансування та створити державну владну вертикаль фінансування інноваційних процесів у РОНС.

У восьмому розділі колективної монографії сформульовано наукові засади формування регіональних суспільних систем інноваційного типу. Для позначення умовної спільноти висококваліфікованої фахової інтелігенції, котра виступає головним носієм інтелектуального потенціалу суспільства, реальним суб'єктом інноваційної діяльності й водночас – суб'єктом суспільно-економічних відносин, запроваджено в науковий обіг новітню категорію – «когнітаріат». Інтегральним критерієм для виділення цієї категорії фахівців, на думку авторів, слугує поєднання у них наступних ознак: інноваційна

якість особистості; сформований професіоналізм; домінування в структурі мотивації праці пізнавально-творчої (когнітивно-креативної) спрямованості над прагматично-економічною.

У цьому розділі особливе місце відведене проблемі соціального захисту інноваційної фахової інтелігенції, яка розглядається як соціогуманістична складова соціально-економічного механізму посилення інтелектуально-інноваційного потенціалу РСС. Автори справедливо зазначають, що така постановка питання актуалізує необхідність розробки і реалізації принципово нового – інтелектуалозахисного напрямку державної і регіональної соціальної політики.

Логічним завершенням наукової публікації став дев'ятий розділ монографії, присвячений механізму управління розвитком регіональних суспільних систем, в якому обґрунтовано необхідність вдосконалення традиційних сфер

діяльності влади та залучення нових технологій управлінської діяльності. Слід відзначити, що у цьому розділі висвітлюються також такі важливі для українського суспільства проблеми, як: необхідність вдосконалення інституційного забезпечення управління РСС і покращення якості управлінського середовища РСС.

В умовах посилення регіональних особливостей у формуванні нового поділу праці, змін у територіальній організації економіки, зумовлених ринковими перетвореннями, посилення територіальної диференціації і ускладнення протікання соціальних процесів охоплених авторами монографії комплекс питань поглиблює й творчо розвиває регіональну науку. Цей науковий доробок авторів доцільно використовувати і на практиці як пропозиції щодо удосконалення регіональної політики у процесі реалізації Державної стратегії регіонального розвитку.

Надійшло 02.06.2008 р.

В.І. Куценко

Соціальна географія як навчальна дисципліна століття

Успішне розв'язання сьогоденішніх соціальних проблем як у глобальному, так і в регіональному масштабі передбачає врахування того, що кожна з цих проблем завжди має певний територіально-просторовий вимір. Адекватна оцінка зазначеного аспекту забезпечується в рамках такої галузі наукових знань, як соціальна географія. У зв'язку із цим особливої важливості набуває не лише впровадження викладання

соціальної географії на географічних факультетах, але й введення названої дисципліни до курсу підготовки вищих навчальних закладів, які готують фахівців для економіки в цілому.

Набуття соціальною географією статусу навчальної дисципліни обумовлює появу цілого ряду підручників, у яких викладаються загальні теоретико-методологічні та методичні основи цієї науки чи її окремих підрозділів, як то: медична